

Multimediální vzdělávací DVD z produkce Ústavu pro studium totalitních režimů věnované soudobým dějinám v období let 1969-1989

Lektorský posudek

I. ÚVOD

(proloženě uvedeny autorské citace z DVD)

Předkládaná učební pomůcka splňuje nároky na multidisciplinaritu, dále vyhovuje po mnoha stránkách nárokům na současné výukové pomůcky. Je příslušně strukturovaná tak, že k filmovým ukázkám s komentáři, které tvoří základ DVD se lze dopracovat minimálně ze dvou, spíše ze tří aspektů. Navíc každý oddíl má ještě svůj úvodní shrnující komentář

Je to jednak tématické členění (*Společnost, Politika, Kultura, Služby a zásobování, Životní prostředí a Životní styl*), která postihuje věcnou evidenci problematiky.

Druhé členění fakticky stejných ukázek, tedy jen jejich vtipná kombinace s ohledem na výukové cíle, obsahuje členění podle metodiky, kdy ukázky vystupují v nápaditých antagonismech (dobový oficiální a neoficiální pohled, normalizační seriál nebo dokonce „tajný“ instruktážní bezpečnostní film a originální videožurnál nebo pozdější pohled z polistopadové tvorby). Toto strukturování respektuje pedagogické postupy. Tedy: *ilustrujeme, klademe si otázky, srovnáváme, hodnotíme*.

Konečně následuje třetí, ještě podrobnější rozdělení podle ještě jemnějších kritérií (*bydlení, disent a obyčejní lidé, ekologie, Husákovy děti, interrupční komise, normalizační prověrky, obyčejní lidé, pohraniční stráž, rodinná tabu, underground, vojenská služba*), které navíc obsahuje výukové návody, testy (pracovní sešity), zkrátka rozšíření učiva o další ukázky a komentáře, vzpomínky, fotografie někdy i s ukázkami zákonných úprav, dobového humoru apod., a opět již známé filmové ukázky a komentáře k nim, což vše má velkou motivační úroveň.

Využití ukázek z normalizačních televizních seriálů a filmů je vděčné. Je to tušený a stále více objevovaný zdroj několika vrstevnatých postřehů o realitě. Samozřejmě je otázkou, zda by učitel měl být podrobněji seznámen s celým příběhem – ale nejen v případě těchto starších filmů, ale i polistopadových, event. i s jeho tvůrci, neboť to jistě dotváří celkový dojem, stejně jako okolnosti vzniku. Třeba *Nemocnice na kraji města* díky tomu, že vznikala v západoněmecké koproduci, se vlastně vyhýbá reálnému socialismu a samo o sobě vytěsnění SSM, ROH a KSČ ze života instituce a lékařů, by stálo za ukázkou sice jiné, ale rovněž dobové manipulace – nikoliv přítomností, ale ne-přítomností.

Následující komentáře a připomínky jsou strukturovány podle hrubšího úvodního tematického dělení a pak podle jednotlivých ukázek a nejvíce se obrací k tam uvedeným ukázkám a komentářům s tím, že rozšiřující texty v části *Náměty* jsou rovněž hodny chvály (např. v postřehu, že vojna je disciplinační instituce zhruba od 18. století se vším, co k tomu přísluší)

II. ROZBOR

Společnost

BL_pohovor-1

Z ukázky je patrné, že ekonomické reformě nebyli nakloněni ani technokraté a to kvůli jejímu sepětí s politickou reformou, ale ani třeba ředitelé podniků, kteří si byli vědomi toho, že v podmínkách pokusu o nastolení tržních vztahů při obtížném odstranění cenových a jiných deformací by se jejich podniky dostaly do obtížně řešitelných ekonomických problémů.

Detail s fotbalem jako „politikem“ hezky ukazuje i na zálibu dnešních manažerů a majitelů a může napovídat, z jakých vrstev pocházejí.

HK cestování

Pro každé vycestování bylo nutné získat tzv. výjezdní doložku. Pro cestování do spřátelených socialistických států byl získání doložky snazší, do atraktivnější „kapitalistické ciziny“ mohli cestovat jen ti politicky nejspolehlivější občané. Samotný pas tedy k vycestování v roce 1988 nestačil.

Autoři mají zřejmě na mysli výjezdní doložku udělovanou odborem Pasů a víz, ta ale nebyla jistě minim. od počátku 70. let zapotřebí pro cesty do socialistických zemí (a Finska?). Omezení cest do PLR zvláště po vzniku Solidarity bylo komplikováno odkazem na různá pozvání, zajištění ubytování přes cestovní kanceláře a v neposlední řadě šikanou na hraničních přechodech (zdržování, osobní prohlídky, výhrůžky apod.), popř. omezením pouze na průjezd do NDR. Jinak snad blíže Jan Rychlík, Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1918, Praha 2007,

MR3 vyházov z bytu

Ironická poznámka podnikového ředitele Kocmana odkazuje také na podvojný charakter národních výborů, které byly zároveň orgánem samosprávy i státní správy (tzv. lidosprávy).

Netýká se jen národních výborů. Tato podvojnost byla dána do vínku již obecní samosprávě ve staré monarchii v druhé polovině 19. století (viz obecní zřízení a řád volební pro Čechy a Moravu z r. 1863), kdy obce, obecní výbory a starostové vykonávali kromě své samostatné působnosti rovněž „za stát“ a pro něj různé úkoly třeba při zajištění voleb, vojenských odvodů a mnoho dalšího a to v oboru tzv. přenesené působnosti. Tato dichotomie přetrvávala přes dobu ČSR až do dneška.

NNKM interruptční komise

Zárok byl navíc zpoplatněn (v rozmezí 200 až 800 Kčs dle životní situace ženy). Řada žen řešila obtížnou situaci raději nelegálním potratem, který byl ovšem zdravotně rizikový.

Autoři vůbec nezmiňují úlohu náboženství ve vztahu k této problematice (církve byla samozřejmě z rozhodovacího a schvalovacího mechanismu na přelomu 50. a 60. let vyřazena, jedním z paradoxů je, že zákon 68/1957 Sb. jako min. zdravotnictví podepsal J. Plojhar)

Zdá se, že autoři považují komisi a celkovou praxi pro ženu za dehonestující, protože musela vůbec před někoho přistupovat a zpovídat se. Ve většině zemí a to nejen katolického jihu, byla však a dnes ještě mnohde je, praxe mnohem a mnohem tvrdší, ba nemožná. Myslím, že by tady konečně mělo přejít na přetřes to, co v tomto diskursu, který je založen na svobodě chybí a sice úvaha o pokroku nebo aspoň vývoji. Přes všechna omezení by jedna z interpretačních rovin mohla vidět pozitivum v posílení práv ženy. Myslím, že tedy je přesně to místo, kde by bylo možno upozornit žáky a studenty, zkrátka konsumenty a uživatele, tedy i učitele, že je možno klást otázky ještě zcela jinak a to komparativně a že mnohé i v praxi normalizace bylo kompromisem. Není špatné, že autoři nezastávají jednoznačné stanovisko, ale je možné, že ho žáci budou vyžadovat od učitele, a to např. v polemice s dnešní polaritou stanovisek.

V ukázce byli v komisi tři muži, byť se v komentáři píše, že byly preferovány ženy.

VPA ředitel

Direktivní styl řízení, který se naznačuje (doslovné kopírování ředitelovi testíky ze strany zaměstnanců)

V závorce nesrozumitelné

Kultura

V úvodním komentáři velmi hezky vyjádřeno, že při práci s normalizačními seriály jde o *reflexi toho, jak docházelo k vyjednávání a sdílení sebeobrazu dobové společnosti, který byl pro většinu občanů přijatelný (oblíbené seriály, populární rodinné komedie, televizní estrády).*

TV Sokolov81

Do jisté míry opakuje z S80 charakteristika festivalu (umělci vystupovali z obavy před postižením, pro některé to byl odrazový můstek)

ZZP12 „,mse.,

Opětná obdoba s ukázkou z téhož seriálu z odd. Společnost ZZP12 idyla

Opakování nemusí být na škodu, ale uvedl bych odkazy

Politika

Vstupní komentář opět vynikající: *Jde především o naplnění vzdělávacích cílů, které spočívají v tom, že se žáci učí formulovat vlastní postoje, snaží se porozumět dobovému kontextu lidského jednání, kriticky a odpovědně nakládat s informacemi.*

K_výzdoba_1

Obsazení ukázky: *Paní Buštková (Mila Myslíková)*, správně má být **Slávka Budínová**

V části věnované *Vlasatcům* bych upozornil na jev jdoucí spolu s negativní odezvou napříč světem – např. Formanův film *Hair*, resp. jeho divadelní předlohu.

TV_anticharta_1 provázat s TV_Švorcova_vyber

Anticharta

Setkání přenášela Československá socialistická televize. Zkratka ČsT, která autory zmátla, znamenala Československá televize. Chceme-li nicméně uvést zpřesňující adjektivum, ovšem vlastně proč? pak asi bez velkého písmene

VB-ID_faráři

Přes proklamovanou náboženskou svobodu byl náboženský život v Československu 70. a 80. let podroben přísné kontrole na několika úrovních (instituce církevních tajemníků v Národních výborech, Úřad pro věci církevní, orgány bezpečnosti).

Instituce církevních tajemníků existovala jen u okresních národních výborů (OCT) a u krajských národních výborů, nikoliv, jak by se mohlo zdát, také u MěstNV a MNV. Státní úřad pro věci církevní odkazuje hluboko do 50. let, v námi sledované době již dávno církevní „politiku“ na vládní úrovni zajišťoval příslušný odbor při Ministerstvu kultury.

ZZ31_vstup_KSC-2

MAŇÁK, J.: Čistky v komunistické straně Československa 1969 – 1970, ÚSD AVČR, 1997
KALINOVÁ, Lenka: Konec nadějí a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969 – 1993, Academia, Praha 2012, s. 62 – 75

Jen snad v této subkapitole a ještě na jednom místě (ZZP5_rodíče_a_děti) je uvedena literatura, což působí výjimečně a konec konců v kontextu rušivě, může navíc vzbudit mylný dojem, že k ostatním tématům neexistují relevantní odkazy. Rozšiřující literaturu pak je uváděna vhodně v oddíle *Náměty*.

K_řezník

I v dobových sociologických průzkumech, které byly zkreslené nejistotou zda nebudou vlastní názory důvodem k perzekuci se veřejnost (především obyvatelé větších měst) vyjadřuje kriticky ke kvalitě a množství masa a masných výrobků. Respondenti v těchto průzkumech hodnotili stav potravinářských výrobků na trhu nejčastěji jako „dostatek“.

Snad by bylo vhodné něco zmínit o jistě proklamované anonymitě výzkumu.

ŽIVOTNÍ STYL

V obecné kapitole bych doporučil více upozornit na problematiku „statusu“ různých předmětů, což jinak autoři činí a zamyslet se nad „jinakostí“ dnešního globálního kultu „značek“.

STNBS humor

Obraz rodiny v popkultuře

Zdroj: S tebou mě baví svět (1982, r. Marie Poledňáková)

Tady snad ani soudobá kritika a divák neuvažoval o reálnosti, to je jasná nadsázka, groteska, představy mužů o tom, jak by mohl vypadat, ale nevypadá, volný čas, jsou-li bez žen, které, jestli se nepletu se radikálně emancipovaly, daly děti mužům a samy si udělaly svůj program. Spíše je to popis mužské nešikovnosti, místy dada (loď na sněhu), než vážný příměr tehdejší současnosti. Jiná věc je, že část společnosti byla dotčena, že v době věznění disidentů, se lidé v kině hurónsky baví těmito kousky. Možná bych se ve výkladu zaměřil na toto působení. Ovšem režisérčiným zaměstnáním bylo dělat legraci ve filmu, tak to dělala a dělá a to, pokud se nemýlím, docela úspěšně dosud.

III. ZÁVĚR

Lze předpokládat, že tento materiál bude využit již na určitém stupni dějepisného a „občanskovýchovného“ stupně poznání a tedy se znalostí toho, že některé jevy a věci nevznikly se socialisme, natož s normalizací, ale mají hlubší kořeny, působí vertikálně v čase i horizontálně v prostoru a je třeba o nich vědět (vojna jako disciplinace jistě nebyl jen normalizační záležitost, jak autoři na patřičném místě poučeně a se znalostí věcí upozorňují) apod.

Za ocenění stojí vysoká úroveň znalosti a používání výdobytků kulturní a sociální antropologie a sociologie (přechodové rituály, disciplinace), vděčná hlavně pro učitele je provázanost na další stánky a ukázky Ústavu.

Ukázky jsou vybrány vhodně samozřejmě s tím, že z tak velkého množství materiálu je nutno vždy udělat jen jistý výběr a ten sám o sobě je již trochu „výkladem“. Komentáře k nim jsou rovněž na vysoké úrovni s nepatrnými výhradami ve II. části.

Jen u některých ukázek je horší synchronizace (*domovní prohlídka*), ale to je třeba jen problém, který se projevuje individuálně.

Celý projekt považuji za velmi zdařilý, jeho klady jsem částečně vystihl již v úvodu, teď snad jen tolik, že je zvláště přínosné, že důraz je kladen na to, aby jeho uživatelé

přemýšleli, vmýšleli se do „nastražených“ situací, chápali je v kontextu a diskutovali o jednotlivých aktérech a jejich úlohách a chování. Nevnučují se hotové scénáře a pravdy, ale předkládá se jakýsi herní plán, který slouží především k formování budoucího občana, na což autoři ostatně jako na svůj cíl upozorňují. Bude jen dobře, pokud se jim v praxi podaří naplnit.

Mgr. Dalibor Státník